

Понекад, као у трећем делу књиге који се бави књижевном критиком, и то оном која се тиче Милоша Црњанског, великог српског писца двадесетог века, Калајићев доктринарни схематизам показује своја ограничења, управо при тумачењу онога што високо вреднује. У овим случајевима се јасно види тежња да се, у складу са својим вредносним виђењем не само пренебрегну већ и преиначе многе двосмислености те недоречености присутне у поетици Милоша Црњанског које указују на његове модерних дилеме те пасивност и помиреност са судбином. Калајић у њих, често и несвесно, учитава своје вредносне оријентире, надограђује их како би их реafirмирао заједно са књижевним делом које анализира а у коме (као и у карактеру самог Црњанског) налази доста тога сличног са својом животном ситуацијом и својим опредељењима.

Све у свему, Калајићев повратак у српску културу треба топло поздравити. Његова дела треба поново ишчитавати јер су инспиративна и актуелна једнако као и у време њиховог писања, ако не и актуелнија. Ипак, управо због уочене схематске доктринарности (која даје утисак монолитности, мада не пружа целовитост увида) – према Калајићевом целокупном стваралаштву, па тако и према есејима објављеним у књизи *Олегалo 20. века*, треба имати исти однос као што га је сам Калајић препоручивао у односу на дело Ренеа Генона, оснивача традиционализма и његовог интелектуалног учитеља: ни некритички одбацити, нити некритички усвајати све оно што он тврди, већ заузети позицију „златне средине” – „бити ослобођен од предрасуда и слепила својственог модерном образовању, али при том сачувати интелектуалну дистанцу” (стр. 16). На тај начин, учинићемо добру услугу и самима себи и писаном делу из заоставштине Драгоша Калајића.

Др Александар М. ГАЈИЋ

Научни саветник

Институт за европске студије, Београд

sasa95gajic@gmail.com

ДОДИРНУТИ РУБОВЕ СЛИКЕ

Ненад Јовановић, *Меснаићи цвeтoви: изабране њесме и нове њесме*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Чачак 2024

Лауреат 61. Дисовог пролећа и добитник Дисове награде за шири опус и изразити песнички рукопис ове године је Ненад Јовановић. Песник је саставио избор својих старих и нових песама, који носи наслов *Меснаићи цвeтoви*, објављен у издању чачанске Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис”. Последњу књигу његових изабраних песама, *Обичносић*,

из 2020. године, приредио је Бојан Васић. Интересантно би било упоредити ова два издања, која се преклапају у свега десет песама, што казује о различитим приступима којима се увире у један необичан и вишеслојан песнички опус. И без детаљније компаративне анализе избор аутора схватамо не као кључ за улаз у његов песнички свет већ као начин да се пронађу и опишу све кључаонице кроз које се у претходним деценијама само провиривало. Јовановић се од своје прве збирке *Фрезно* (1993), па до једанаесте *Каин и Абој, Авељ и Косџело* (2022), успоставља као загонетна песничка фигура, чијој се поезији прилазило с читалачком знатижељом, али увек уз одржавање извесног одстојања. Наиме, недостатак чврстог ослонца у одређеним темама или мотивима, као и недоследност у истраживању граница жанра и форме, одликује његову поезију од самих почетака. То чини материјал од ког је сачињена песма Ненада Јовановића довољно меким да се прилагоди различитим изворима надахнућа (од сирове свакодневице, до социјалне политике и културне историје), али и довољно чврстим да се не распе у реку насумичних утисака и асоцијација. Трагање за равнотежом између *мекої* и *твргої*, као и за песничким обликом који обухвата оно што лежи *између*, чини лајтмотив овог избора.

Занемаривши своје прве три збирке, од којих је прва добила Бранкову награду, а трећа, *XIX* (1996), Јовановићу донела титулу „једног од најталентованијих младих песника”, песник је оставио по страни и извесне младалачке слабости. Васа Павковић, на пример, хвали трећу збирку, али у појединим песмама примећује расутоост асоцијација и слабију стратегију развоја песме. У збирци *Иђаји* (1997), којом отпочиње најновији Јовановићев избор, песник успешно управља својом стваралачком енергијом. Чулни утисци и боје збијају се у слике које увиру једна у другу, као што свака руска бабушка крије у себи једну мању. Ова игра расклапања лутака преноси се и на механизам читања поезије Ненада Јовановића, која има у себи нешто од детиње радости, зачудности језика и авангардног „прскања дамара”. Илустративна је песма „Птица си”: „Непогодна, дакле, за миловање. / Прскање нарова остаје нечувено – / људи слушају само / лепет твојих крила, јачине / осам лептира. Чим се / затвори норов цвет, / чим се у глаткост обуку зрна, / треба да сакупимо снагу расуту у ма- / рамици-метроному-трамвају / и разлог што се осам лептира воле / начинимо једнаким самом себи”. Нит која се повлачи од наслова песме до последњих стихова о детету млађем „од сопствене идеје / да ће изгубити на / тежини ако те помилује” није искрзана од покушаја да се мотиви птице, нара и детета увезу у причу: уместо тога, сваки стих настаје расклапањем претходног, без сувишних наративних оквира. Отуда и отпор према урамљивању, где оно највредније често остане ван слике: „Поготову је / не волим због дрвећа које из оквира излази / горе десно и тако скрива оно што би – да је / у оквиру – било најлепше у њему:

светлост / са руба шуме, на врховима крошњи”. У другој пак песми Јовановић оставља неке од најзначајнијих аутопоетичких стихова, који откривају на који начин функционише његова песничка „преса”. Ствар се у песми трансформише у слику ствари, али песника мучи оно што остаје ван оквира, без могућности да се сравни у глатку песничку творевину: „Трагаш за пресом; пресом која би / дрво – ствар – / претворила у слику ствари. / Но, у оквир који имаш стају тек // рубови слике // чијим додиривањем ти на прсту / настаје жуљ сасвим налик пупољку. / Твој мах, док губиш равнотежу / при покушају да ’средиш утиске’, / смер је у коме дрво / – оно је сав твој / воћњак – израста”. „Сређивање утисака” као један вид стандардног песничког поступка постаје лаж раскривена губљењем равнотеже: то није само телесна реакција већ и стваралачко и духовно ослобађање од било каквог ослонца или средишта. Стално скретање погледа са средишта подразумева поглед ка „рубовима слике”, а додиривање тих рубова постаје још један начин да се избегне глатки језички исказ. Тако се ствара жуљ на прсту, налик на пупољак, што отвара нову перспективу у тумачењу насловне синтагме.

Од Миљковићевог цвета лишеног обележја сваке конкретне чулности до Јовановићевих „меснатих цветова” пређен је дуг пут, од неонадреалистичких и неоавангардистичких тенденција до „поезије перманентне поставангардности”. Тако Гојко Божовић у поговору избора назива Јовановићеву поезију, смештајући је у широко поље још неистражених песничких могућности, а даље од истрошености сваког обликовног концепта заснованог на произвољностима. Читајући Јовановићеву поезију од првих збирки до најновијих песама, не може се, ипак, избећи утисак да понегде разобрученост говора има погубне последице. На то је још 1996. упозоравао Саша Радојичић, налазећи да неке Јовановићеве песничке слике, које су саме себи циљ, а притом су слабо везане за важеће семантичке конвенције, није више могуће оправдати никаквом теоријом. Концепт произвољног формирања слика говора и света налази своје могуће изходиште у песмама чији је довољан разлог за постојање њихова свежина, необичност или лепота. Понекада такви ефекти, нарочито у дужим поетским остварењима, готово у потпуности изостају. Интересантно је притом да *Ићаић* као једна од првих песничких збирки још увек има у себи клицу радости која се неретко преображава у зрно, а потом и у плод („Весео као тело! Као ’певати.’”), што јој даје необичну снагу и пуноћу. То је највидљивије у антологијској песми „Касно лето”: „Лето се згурило и ушло / у брескве. Сад је / у њима цело, без остатка; // нема га нигде више. // Птице су повикале: *јуј*, / а ја сам коштицу брескве / бацио увис и ухватио. [...] Зна се / није занимљив живот, / него његова количина. [...] изјавила је: Лето / не постоји. То је // пролеће, у ствари, / светлошћу затрпано / као зрневљем што сам ја”. У неким каснијим збиркама „нихи-

лизам слике, песме, којим нас заслепи величанство ништа поезије”, како Драган Бошковић описује поезију Ненада Јовановића, постаје доминантан. Блесак зато брзо заслепи, али још брже нестане, не остављајући трага у читаоцу. У нови избор песник укључује од седам до једанаест песама из сваке своје збирке након *Ињата*, што уз десет нових песама даје укупно 79 остварења. Тешко се, дакле, може дати приговор обиму, имајући у виду три стваралачке деценије и Јовановићев богат песнички опус. Поједине песме остају, ипак, само као потврда истрајавања на маниру који резултује остварењима најмањег вредносног домета.

Таквих је у новом избору, срећом, значајно мање од Јовановићевих најбољих песама, са хумором као њеним неизоставним чиниоцем. Понекад хумор лежи у живописним досеткама и језичким каламбурима, а понекад се открива кроз дубљу, сложенију функцију рушења бране пред меланхолијом и бесом. У том смислу најзначајније су песме о *шамо* и *овде* у контексту наше иселеничке поезије, али и песме о социјалној неједнакости и неправди, које изненађују заоштреном поентом и семантичком прозирношћу: „тамо где је све сто посто цакум-пакум и тип-топ / ту ђубрад од људи воли да седне / и суочи се са дилемом: / капућино или кафа са шлагом”. Некада је искуство живљења *шамо* описано у складу с уобичајеним представама о животу у великим градовима Америке и Канаде: „Освртао сам се у граду од осамнаест милиона / становника и никог / нисам видео”, док је некада испреплетано са дубљим поетичким принципима: „Енглески језик је богат; чак / исувише такав: / на њему не можеш бунцати – / значења су додељена готово свему / што је грло кадро да произведе”. Отпор према *додељивању значења*, према категоризацијама и калупима, судара се каткад са потребом да се *количина живоћа* измери, процени и упореди („упореди живот у коме се упропасти сто пари / ципела с оним у ком се упропасти педесет”). Иако стиховано *бунцање* Ненада Јовановића измиче логици и класификацији, наративни оквир преузима улогу организатора расуте грађе у којој све може постати материјал песме. У раној поезији, поменули смо, тај оквир је лабав, а често и излишан, јер су ефекти сликовности довољно снажни да имају носећу улогу у песми. У каснијим збиркама прича постаје начин да се „напица свакидашњица у магли”, као да се јагодице прстију од пупољака коначно трансформишу у цветове. То је, наравно, прича схваћена условно, више налик на филмску причу него на прозну творевину. Већ је примећено да Јовановићеве песме „носе траг филмске методе” (Саша Радојчић), односно да је његов идеал филмска камера и објектив чврсто везан за његову тачку гледишта (Михајло Спасојевић). Имајући у виду да је дипломирао филмску и ТВ режију у Београду, а магистрирао филмски сценарио и докторирао театрологију у Торонту, не чуди што је један од његових главних поступака монтажа визуелних, звучних и густативних поетских

секвенци. Некада је филмска техника огољена и поистовећена са самим стварањем песме: „Ова реченица је документарца. О / себи самој. Документарца / снимљен на филмској траци / крупног зрна”. Када је пак наративна црта нешто израженија, а језик мање гибак и мање сликовно ефектан, настају песме с већом значењском али и естетском тежином. Таква је, на пример, песма „Разумевање”, која цела почива на истој наративној нити, нежно повученој од „базања Хаваном”, тропске кише и слушања неразумљивих речи на туђем језику, до питања које успорава крв: „Још увек, неколико година након / што смо се растали, не / престајем да се питам да ли би разумевање / старичиних / речи ишта битно променило у мом животу”. Тај простор који се оставља у песми да реч, макар и сасвим неразумљива, може нешто да промени и значи, постаје простор за развој Јовановићеве поезије. Почетно *бунцање* преображава се тако у *јовор снова* који, и без изразитих симбола и чврстих значењских спрега, има властиту логику и аутентичну лепоту.

Нове песме представљају испитивање потенцијала тог стваралачког простора, због чега ниједна није слаба, а поједине већ заузимају важно место у његовом новијем опусу. Песма „Шта је мачка?” саму себе одгонетава, по узору на најбоља таква остварења са предметом или животињом у свом средишту: „Пре свега – зенице. / Мачка поседује змијске зенице које кажу: / не припадамо змији”. Ослободивши се потребе да својим асоцијацијама даје више аутономије него што им по уметничким мерилима добре песме може припасти, Јовановић поново оживљава свој језик и буди инвентивну снагу своје мисли. Енергија која је каткад остала заглављена у неразрађеној слици сада кружи песмом тако да, у чеховљевском маниру, пушка из првог стиха увек опали у последњем. Ипак, та експлозивна моћ не разара структуру песме, због чега је и могуће сагледати његов опус у новом светлу и распореду, као суму Јовановићевог тридесетогодишњег песничког стварања. На тај начин он остаје самосвојна песничка личност, али нешто ближа читаоцу, који и без верења кроз кључаоницу затвореног песничког света осећа спремност да у њега без остатка закорачи.

Мср Сања ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com